

KNEŽEVO

1. OPĆI I ADMINISTRATIVNI PODACI

Županija	Osječko-baranjska
Grad/općina	Popovac
Naselje	Popovac
Katastarski podaci	k.č. br.: k.č. 59, 60, 61 i 63, k.o. Branjin Vrh
Naziv	Dvorac Friedricha Habsburškog
Nadležnost	Konzervatorski odjel u Osijeku
Glavna datacija	19. st.
Naručitelj	Karlo od Habsburga i Teschena
Vlasništvo	Republika Hrvatska, Belje plus d.o.o.
Pravni status	Z-1648
Namjena	Arhiv tvrtke Belje

Povijesni katastar imanja iz 1865., zona zaštite na DOF podlozi

2. SMJEŠTAJ, ORGANIZACIJA I SASTAVNICE CJELINE

Monumentalni dvorac oblika izduženog pravokutnika smješten je u središtu naselja Kneževo. Glavnim sjevernim pročeljem orijentiran je prema naselju iz kojeg mu se pristupa kroz aleju predvrta, danas uređenog kao manji park. Stražnjim južnim pročeljem dvorac dominira nad prostranim perivojem koji se pruža sve do južnog ruba naselja.

Sjeverno od dvorca i njegova predvrta nalaze se nekadašnje gospodarske i upravne građevine vlastelinstva Belje, građene u duhu industrijske arhitekture u vrijeme kada dvorac postaje upravna zgrada Vlastelinstva. Zapadno od njega smještena je kapela posvećena sv. Hildegardi, građena u 19. stoljeću. Gospodarske građevine i kapela su izvan zaštićene cjeline dvorca.

2.1. DVORAC

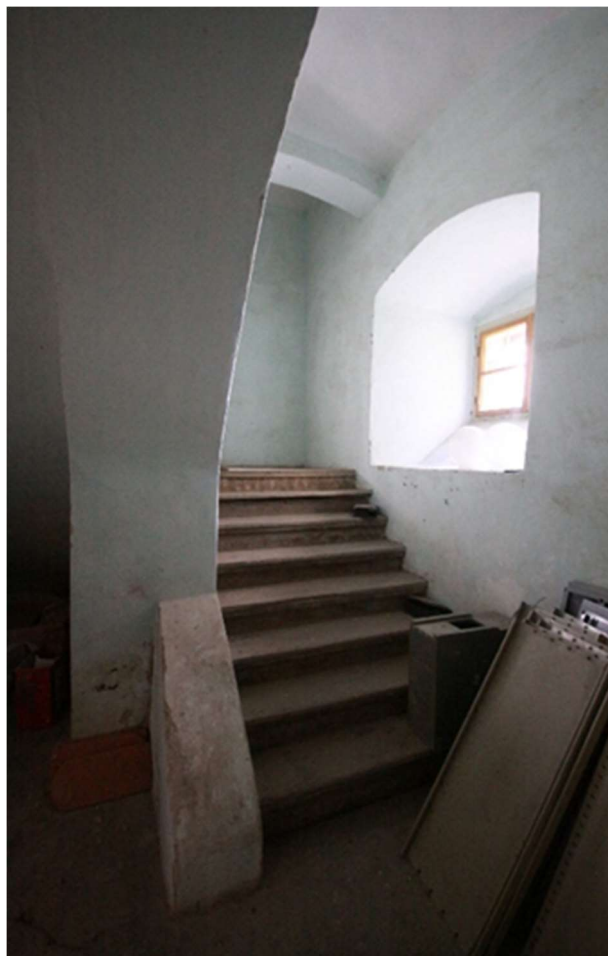
Jednokrilni dvorac tlocrta izduženog pravokutnika je jednokatna građevina zaključena četverostrešnim krovijem. Volumen dvokatnog rizalita pruža se središtem građevine u smjeru sjever-jug, te na uličnom i dvorišnom pročelju naznačuje središnji i monumentalni dio dvorca. Na sjevernom pročelju rizalit je zaključen naglašenom atikom i zabatom, a zatvoren je dvostrešnim krovijem - rizalit predstavlja plastički akcent cjeline i dominantu glavnoga pročelja. Na dvorišnom pročelju rizalit je zaključen samo atikom, a uz prostor kata dograđena je drvena konstrukcija terase. Unutrašnjost dvorca organizirana je oko središnjeg ulaza/veže i salonskih prostorija unutar rizalita dvorca. Sjeverni portal vodi u vežu, a istočna i zapadna vrata veže vode u istočnu i zapadnu dvoranu prizemlja, velike prostorije nadsvođene češkim svodovima na uparenim stupovima. Na rubovima dvorca uređen je sjeverni i južni niz manjih četvrtastih prostorija, koje dijele hodnici. Istočno stubište vodi na kat, gdje su unutar rizalita smještene veće prostorije (saloni), a ostatak dvorca čini niz sjevernih i južnih prostorija, odijeljenih središnjim hodnikom. Po jedno uže stubište izvedeno je na krajnjem istočnom i zapadnom rubu građevine. Dvorac je zidan opekom. Prostor prizemlja je svođen češkim svodovima. Dio prostorija kata unutar rizalita presvođene su češkim svodovima, a dio je, poput svih prostorija kata van rizalita, prekriven drvenim štukatur stropovima. Prostorije kata istočno od rizalita povezane su i enfiladom. Altana na dvorišnom pročelju je drvena konstrukcija.

Pročelja su artikulirana ujednačenim ritmom prozorskih osi te uplošnjenom arhitektonskom plastikom u stilu klasicizma. Svi prozori su izvorno bili uokvireni okvirima od kamena pješčenjaka, no danas su mjestimice zamijenjeni žbukanim. Ulazni portal segmentnog zaključka u središnjoj je osi glavnog pročelja, naglašenoj dvokatnim rizalitom s parovima uplošljenih, stiliziranih pilastara, atikom i zabatom u zoni krovišta. Prizemlje je ukrašeno trakama stilizirane rustike. Dvorišno pročelje skromnije je oblikovano te izostaje arhitektonska plastika izvedena na rizalitu glavnog pročelja: južno pročelje artikulirano je prozorskim osima, a ulazna os je naglašena portalom te zabatno zaključenim rizalitom. Izvorno je rizalit bio razveden s dva balkona na katnim etažama, s balustradnom i kovanom ogradom, no tijekom posljednje obnove na mjestu nekadašnjih balkona je izvedena provizorna i neugledna nadstrešnica.

Oprema interijera mjestimice je sačuvana: sačuvani su kameni prozorski okviri, ulazna drvena vrata/kapija, unutarinja stolarija vrata, betonske pločice hodnika prizemlja, drvene stube bočnih odnosno pomoćnih stubišta. Dvorac je neadekvatno obnovljen 1969. godine: obnovljena su pročelja te unutrašnjost građevine, izvedena je rekonstrukcija prozorske stolarije te rekonstrukcija drvene konstrukcije dvorišne terase. Uklonjeni su naknadni pregradni zidovi u unutrašnjosti i popravljena je krovna konstrukcija.

2.2. GOSPODARSKE ZGRADE

Sjeverno od dvorca i njegova predvrta nalazi se gospodarska zona, koju čini niz upravnih zgrada, radničkih stanova i ostalih gospodarskih zgrada nekadašnjeg vlastelinstva Belje. Gospodarske zgrade su formirale pustaru Kneževo, koja se razvija oko zgrade tadašnje Direkcije vlastelinstva Belje, izvorno dvorca Karla od Habsburga i Teschena. Gospodarske, upravne i radničke zgrade građene su unutar pravilnog pravokutnog rastera, no danas nisu dio zaštićene cjeline dvorca. Opisane gospodarske zgrade nekadašnjeg vlastelinstva Belje mahom su prizemnice s četverostrešnim odnosno dvostrešnim krovovima te krovom tipa lastin rep na zabatima. Zidane su opekom, s drvenim konstrukcijama u svim etažama. Pročelja su razvedena pravokutnim prozorima s istaknutim okvirima u žbuci i jednostavnim ulazima, u stilu industrijske arhitekture sredine 19. stoljeća.

2.3. KRAJOLIK

Nastao u prvoj polovici 19. stoljeća, perivoj se prostirao južno od dvorca, sve do južnog ruba naselja/pustare Kneževo. Na katastarskim kartama 19. stoljeća ucrtano je izvorno uređenje perivoja engleskog tipa, s vijugavim šetnicama između livada i pošumljenih dijelova perivoja. Na južnoj strani dvorca nalazila se troetažna altana, ukrašena detaljima od rezbarenog drveta, koja je prodirala u prostor perivoja. Osnovna koncepcija perivoja djelomično je sačuvana, te je cijela nekadašnja površina perivoja i dalje prekrivena zelenilom. Nisu sačuvani dijelovi i elementi opreme perivoja. Ispred sjevernog, glavnog pročelja, bio je uređen manji park s kolnim prilazom dvorcu omeđenim alejom drveća. Prostorna koncepcija sjevernog parka u cijelosti je sačuvana, no izvorna oprema je zamijenjena suvremenim materijalima.

3. STANJE

Postojeće stanje dvorca rezultat je njegove posljednje obnove, 1969. godine, kada su korišteni neadekvatni materijali što su pospješili prodiranje kapilarne vlage. Vanjski i pregradni zidovi dvorca te međukatne konstrukcije i krovšte su u relativno dobrom stanju, uz prisutnost pukotina. Istočni dio krovšta je obnovljen, dok je zapadni u lošijem stanju. Podne obloge su recentne, prilagođene namjeni. Unutarnja i vanjska stolarija je rekonstruirana po uzoru na izvornu. Postojeći žbukani i bojani slojevi rezultat su obnove iz 1969. godine, kao i arhitektonska plastika koja je tom prilikom pojednostavljena. Zamjetna je kapilarna vlaga i propadanje dvorca uslijed nekorištenosti. Dvorac je u cijelosti zapušten. Gospodarske građevine su u lošem stanju, krovovi ulegnuti, visoka razina kapilarne vlage.

4. VALORIZACIJA

Dvorac je u prvoj polovini 19. stoljeća dao izgraditi nadvojvoda Karlo od Habsburga i Teschena, posvetivši prostrani perivoj južno od dvorca svojoj pomajci, Mariji Kristini Sachsen Teschen. Već sredinom 19. stoljeća u dvorac u Kneževu se smješta glavna Direkcija beljskog vlastelinstva, čime Kneževo postaje upravno sjedište vlastelinstva Belje. Oko zgrade glavne Direkcije se formira pustara Kneževo, specifičan tip naselja kojeg čini niz upravnih, gospodarskih i stambenih građevina za potrebe radnika na pustari, čija se ambijentalna vrijednost i danas očituje u prostoru.

Dvorac prezentira shemu klasicističkog dvorca s istaknutim središnjim dijelom građevine, koji kao centralna os veže izdužene volumene zgrade. Takva graditeljska tipologija zastupljena je u istočnoj Slavoniji tijekom 19. stoljeća. Sukladno tipologiji arhitekture, oblikovanje pročelja dvorca u Kneževu karakterizira uplošnjena klasicistička Plattenstil arhitektonska plastika. Rješenje pročelja s naglašenim centralnim dijelom tipološki je srodno drugim primjerima klasicističkih dvoraca u istočnoj Slavoniji, dvorcu Esterházy u Dardi ili dvorcu Pejačević u osječkoj Retfali. Poput srodnih mu klasicističkih dvoraca, dvorac u Kneževu je otvoren prema perivoju, ali i pustari Kneževo s kojom je urbanistički povezan u jedinstvenu cjelinu.

Komemorativna i simbolička vrijednost dvorca očituje se u njegovu simboliziranju gospodarskog rasta Baranje, uslijed značajnih melioracijskih zahvata tijekom 18. stoljeća, koje velikim dijelom provodi uprava vlastelinstva Belje. Njegova urbanistička povezanost s pustarom Kneževo ilustrira razvoj pustara, specifičnog tipa naselja, nastalog iz ekonomskih uvjeta kasnog 18. i 19. stoljeća.

5. MJERE ZAŠTITE I PREPORUKE ZA OBNOVU I PRENAMJENU DVORCA I PRIPADAJUĆIH DIJELOVA KOMPLEKSA

Dvorac, k.č. 61, k.o. Branjin Vrh – stupanj zaštite: D2 i D3

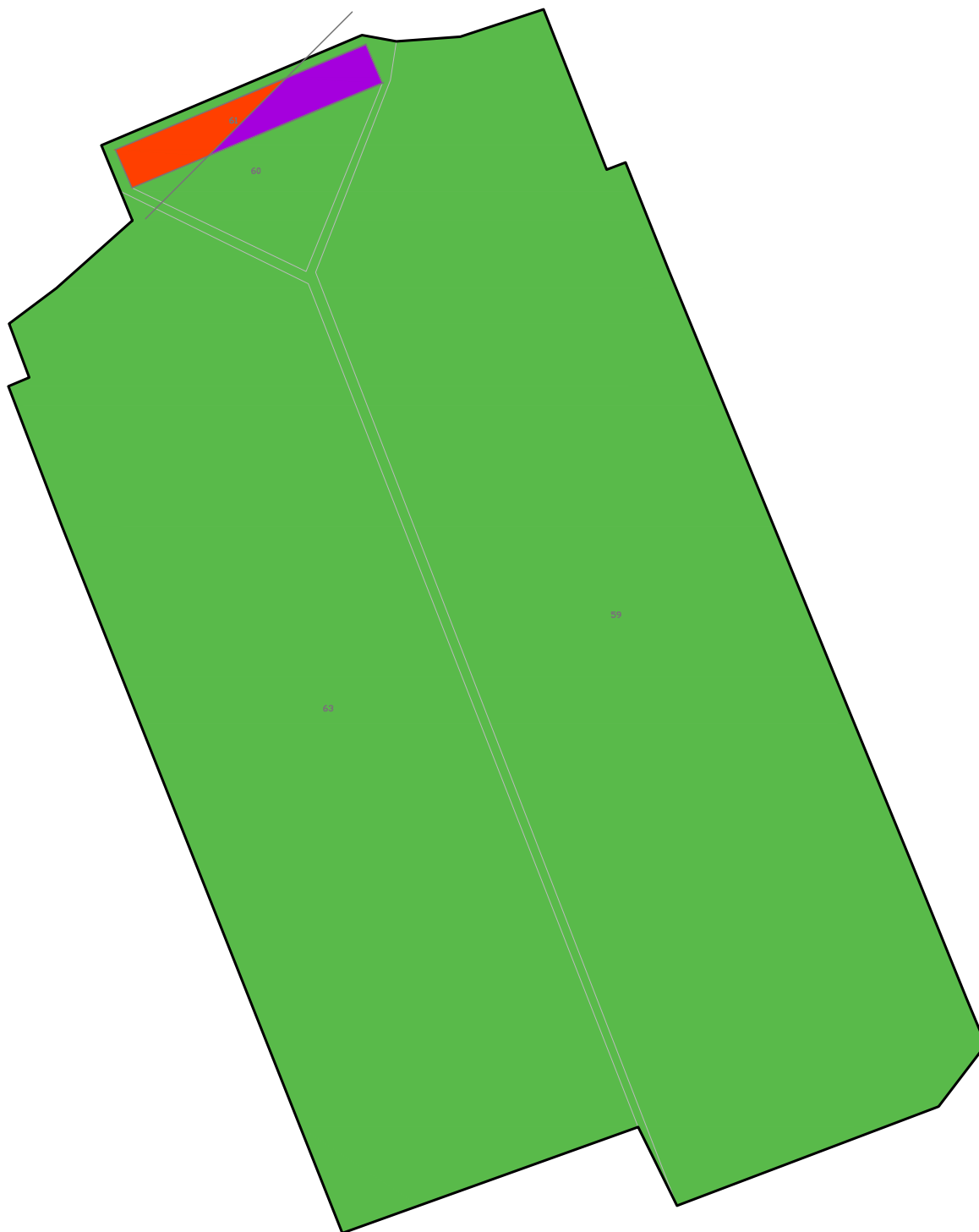
Nastao kao ladanjski, rezidencijalno-lovački dvorac, vrijedan je primjer klasicističke arhitekture, ali i paradigmatički primjer razvoja pustara uslijed ekonomskih i gospodarskih prilika 19. stoljeća, a obzirom na očuvanost izvornosti prizemlja dvorca, prizemlje će se obnavljati primjenom konzervatorskih metoda (sanacija, konzervacija, restauracija, restitucija) u očuvanju volumena, artikulacije i oblikovanja pročelja, prostornog ustroja, konstruktivnih elemenata i opreme interijera. Moguće su određene intervencije u interijeru s ciljem zadovoljavanja nove funkcije.

Izvornost katnih prostorija dvorca je očuvana u manjoj mjeri te će se iste obnavljati primjenom konzervatorskih metoda (sanacija, konzervacija, restauracija, restitucija) u očuvanju volumena te artikulacije i oblikovanja pročelja. Unutarnji prostor je moguće prilagoditi potrebama nove namjene.

Krajoлик, k.č.br. 59, 60, 63, k.o. Branjin Vrh – stupanj zaštite: K2

Uslijed djelomične očuvanosti izvorne koncepcije perivoja, preporuča se očuvanje ili rekonstrukcija perivojne matrice s mogućim uvođenjem nove opreme, skulptura i sl.

Sve navedeno izvodi se u skladu s detaljnijim konzervatorskim smjernicama koje će se izdati na temelju studije perivoja koju je prethodno potrebno izraditi

DVORAC

D2 ■ Primjena konzervatorskih metoda (održavanje, sanacija, konzervacija, restauracija, restitucija, rekonstrukcija) u očuvanju volumena, artikulacije i oblikovanja pročelja, prostornog ustroja, konstruktivnih elemenata i sačuvanih dijelova opreme interijera. Moguće su određene intervencije u interijeru s ciljem zadovoljavanja nove funkcije. Sve navedeno izvodi se u skladu s detaljnijim konzervatorskim smjernicama koje će se izdati na temelju konzervatorsko-restauratorskih istraživanja koje je prethodno potrebno provesti.

D3 ■ Primjena konzervatorskih metoda (sanacija, konzervacija, restauracija, restitucija, rekonstrukcija) u očuvanju volumena te artikulacije i oblikovanja pročelja. Unutarnji prostor je moguće prilagoditi potrebama nove namjene. Sve navedeno izvodi se u skladu s detaljnijim konzervatorskim smjernicama koje će se izdati na temelju konzervatorsko-restauratorskih istraživanja koje je prethodno potrebno provesti.

KRAJOLIK

K2 ■ Očuvanje ili rekonstrukcija matrice namjerno organiziranog ili organski razvijenog krajolika s mogućim uvođenjem novog biljnog fonda i opreme, usklađenima s identitetskim obilježjima krajolika i karakterom okoliša. Sve navedeno izvodi se u skladu s detaljnijim konzervatorskim smjernicama koje će se izdati na temelju studije perivoja koju je prethodno potrebno izraditi.

6. BIBLIOGRAFIJA I DOKUMENTACIJA

Obad Šćitaroci, Mladen, Bojanić Obad Šćitaroci, Bojana; Dvorci i perivoji u Slavoniji, od Zagreba do Iloka, Zagreb, 1998.

Bekić, Biljana; "Baranjski dvorci od Eugena Savojskog do dinastije Habsburg", Baranjski dom, I, 94, 8-9 - Beli Manastir, 8-9. XI. 2006.

Jeličić, Dušan; „Utjecaj „Belja“ na specifičnosti razvoja naselja u Baranji“, u: Tri stoljeća Belja, Osijek, 1986.

Horvat, Mirela; „Ususret novim mogućnostima interpretacije i revitalizacije industrijskog naslijeđa Belja, s osvrtom na nekadašnju zgradu restorana Pustare Kneževo“, Informatica museologica, Vol. 44 No. 1-4 (2013.): 47-59.

Dvorci i kurije sjeverne Hrvatske – stanje i mogućnosti njihova uključivanja u suvremeni život, grupa autora, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, 1970.

Arhitektonski snimak dvorca, Konzervatorski odjel u Osijeku, dosje D-46, ručni snimak.